

TURINYS

	ĮVADAS. WILLIAMAS MANCHESTERIS	7
	Autoriaus pratarmė	23
1	SKYRIUS. VAIKYSTĖ	29
2	SKYRIUS. HAROU	44
3	SKYRIUS. EGZAMINAI	56
4	SKYRIUS. SANDHERSTAS	76
5	SKYRIUS. KETVIRTASIS HUSARŲ PULKAS	96
6	SKYRIUS. KUBA	112
7	SKYRIUS. HAUNSLOU	129
8	SKYRIUS. INDIJA	143
9	SKYRIUS. MOKYMASIS BENGALŪRE	152
10	SKYRIUS. MALAKANDO KARO PAJĖGOS	166
11	SKYRIUS. MAMUNDO SLĖNIS	182
12	SKYRIUS. TIRAHO EKSPEDICIJA	199
13	SKYRIUS. PROBLEMA DĖL KITCHENERIO	214
14	SKYRIUS. OMDURMANO MŪŠIO IŠVAKARĖS	225
15	SKYRIUS. POJŪČIAI DALYVAUJANT KAVALERIJOS ATAKOJE	238
16	SKYRIUS. AŠ PALIEKU ARMIJĄ	256
17	SKYRIUS. OLDAMAS	280
18	SKYRIUS. KELIONĖ SU BULLERIU Į KYŠULĮ	294

19 SKYRIUS. ŠARVUOTAS TRAUKINYS	306
20 SKYRIUS. BJAURUS ĮKALINIMAS	329
21 SKYRIUS. PABĖGU IŠ BŪRŲ NELAISVĖS – I	339
22 SKYRIUS. PABĖGU IŠ BŪRŲ NELAISVĖS – II	359
23 SKYRIUS. GRĮŽIMAS Į ARMIJĄ	371
24 SKYRIUS. SPION KOPAS	382
25 SKYRIUS. LEIDISMITO IŠLAISVINIMAS	395
26 SKYRIUS. ORANĖS LAISVOJOJE VALSTYBĖJE	406
27 SKYRIUS. JOHANESBURGAS IR PRETORIJA	425
28 SKYRIUS. DENGIAMOSIOS SPALVOS RINKIMAI	437
29 SKYRIUS. BENDRUOMENIŲ RŪMAI	448

21 SKYRIUS

PABĖGU IŠ BŪRŲ NELAISVĖS – I

Pirmas tris nelaisvėje praleistas savaites, nors puikiai žinodamas apie visus sukilimo ir pabėgimo planus, ginčijausi su būrų vadovybe, reikalaudamas mane paleisti kaip spaudos korespondentą. Jie atsakė, kad dalyvaudamas susirėmime dėl šarvuoto traukinio aš praradau nedalyvaujančiojo karo veiksmuose statusą. Prieštaravau jiems tvirtindamas, kad neiššoviau nė vieno šūvio, be to, buvau suimtas neginkluotas. Tai buvo gryna teisybė. Bet būrai užgrobė visus Natalio laikraščius. Juose buvo garsiai šlovinama mano veikla ir man priskiriami visi nuopelnai atgaunant garvežį su sužeistaisiais. Todėl generalas Joubertas leido suprasti, kad net neiššovęs nė vieno šūvio vis dėlto išgelbėdamas garvežį sutrikdžiau būrų karinę operaciją ir dėl to su manimi turi būti elgiamasi kaip su karo belaisviu. Kai tik sužinojau apie šį sprendimą – tai įvyko pirmą gruodžio savaitę, – iškart pasiryžau pabėgti.

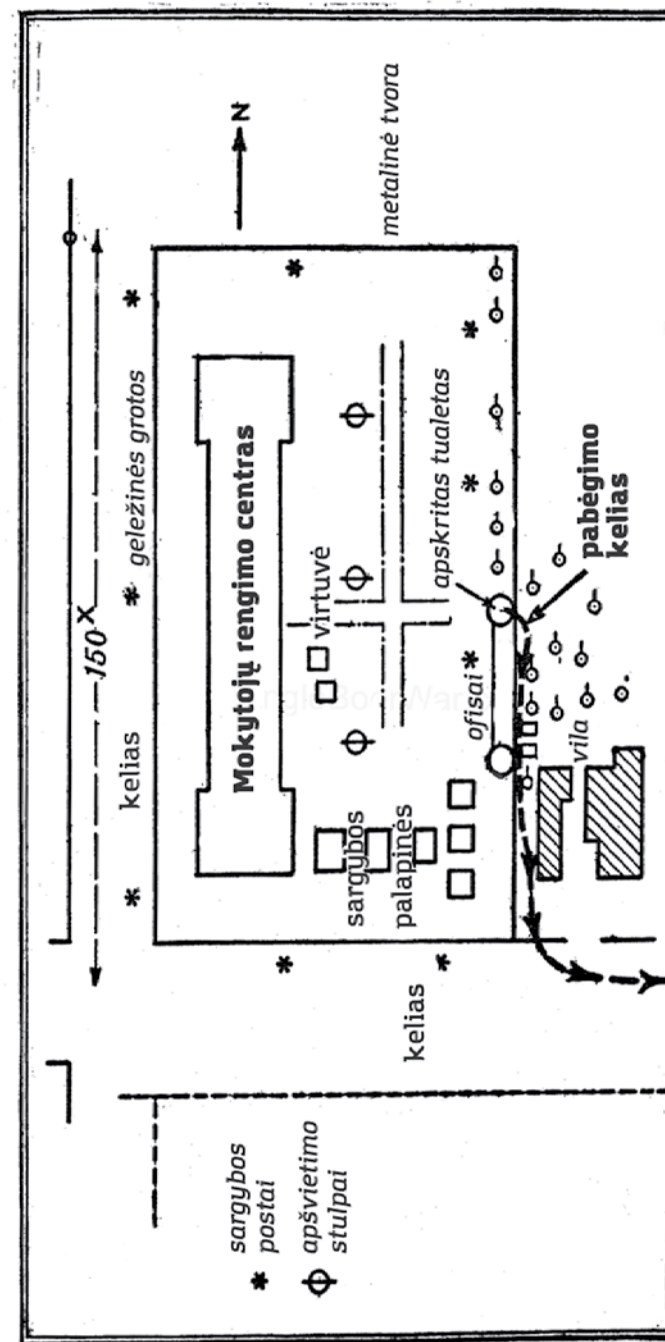
Pateikiu čia tai, ką užsirašiau tada, nes daugiau neturiu ko pridėti.

„Mokytojų rengimo centras stovėjo viduryje keturkampio kiemo, iš dviejų pusių aptvertas geležinėmis grotomis, o iš kitų dviejų – apie dešimties pėdų aukštumo rifliuotos geležies tvora. Šios užtvartos nelabai baugino jaunus, aktyvius žmones, bet kadangi jas iš vidaus saugojo kas penkiasdešimt jardų stovintys sargybiniai, ginkluoti

šautuvais ir revolveriais, jas įveikti buvo praktiškai neįmanoma. Nėra sunkiau įveikiamų sienų už tas, kurias saugo žmonės.

Keletui belaisvių ilgai ir atidžiai stebint bei įtemptai apmąstant buvo nustatyta, kad sargybiniams per savo pamainą einant palei rytinę užtvaram, yra tokių momentų, kai jie nemato keleto viršutinių jardu tvoros, esančios arčiausiai mažo apskrito tualetu, kuris pavaizduotas plane. Elektrinės lempos keturkampio viduryje ryškiai apšvietė visą kiemą, tačiau rytinė tvoros pusė skendėjo šešėlyje. Todėl pirmiausia reikėjo praeiti pro du sargybinius arčiausiai tualetu. Būtinai reikėjo pataikyti tiksliai tuo metu, kai jie abu bus nusigręžę nuo tualetu. Už tvoros plytėjo gretimai vilai priklausantis sodas. Tuo planas ir baigėsi. Ką bėgliui daryti paskui, buvo neaišku. Kaip ištrūkti iš sodu, kaip nepastebėtam pereiti gatvėmis, kaip išvengti miestą iš visų pusių saugančių patrulių ir svarbiausia – kaip nukeliauti du šimtus aštuoniasdešimt mylių iki Portugalijos pasienio – visi šie klausimai kils vėliau.

Pirmą mėginimą, kuris nebūtinai turėjo būti sėkmingas, atlikau kartu su kapitonu Haldane'u ir leitenantu Brockie'iu gruodžio 11 d. Į apskritą patalpą patekau visai nesunkiai. Bet išlipti iš jos ir perlipti per tvorą būtų labai pavojinga. Žmogus, sugalvojęs tai padaryti ir užlipęs ant tvoros, būtų puikiausiai matomas sargybiniams, esantiems už penkiolikos jardu, jeigu tik jie būtų atitinkamoje vietoje ir sugalvotų pažvelgti viršun. Tik nuo kiekvieno sargybinio priklausė, ar jis pradės šauktis pagalbos, ar tuojau pat šaus; niekas negalėjo iš anksto pasakyti, ko tikėtis. Bet aš vis tiek buvau pasiryžęs rizikuoti rytoj, nepaisydamas jokių trukdžių. Artėjant gruodžio 12 d. vakarui mano baimė vis augo, kol galiausiai virto neviltimi. Vakare du mano draugai irgi išbandė galimybes, bet momentas jiems pasirodė nepalankus; tada aš perėjau per kiemą ir slapčia užsidariau apskritojoje patalpoje. Per plyšį tarp metalinių vamzdžių, iš kurių ji buvo pastatyta, stebėjau sargybinius. Jie kurį laiką stovėjo vietoje ir man trukdė. Staiga vienas apsigręžė, priėjo prie savo draugo, ir jie pradėjo šnekėtis. Buvo nugarą nasisukę nuo manęs.

Pabėgimo planas.

Dabar arba niekada! Pasilypėjau ant palangės, rankomis įsitvėriau sienos viršaus ir prisitraukiau aukštyn. Du kartus vėl nusileidau, iš baimės netekęs jėgų, bet trečią kartą susikaupiau ir užsiropščiau ant sienos, paskui ją perlipau. Mano liemenė užsikabino už kalineto metalo puošmenų tvoros viršuje. Teko gana netrumpam stabtelėti ir ją atpainioti. Tebebūdamas ant sienos paskutinį kartą žvilgtelėjau į sargybinius, kurie, atsukę man nugaras, toliau kalbėjosi už penkiolikos jardų nuo manęs. Vienas iš jų degėsi cigaretę, ir aš puikiai prisimenu, kaip mano atmintis užfiksavo švieselę jo delnuose. Tada lengvai nušokau į gretimos vilos sodą ir susigūžiau pasislėpęs krūmuose. Aš laisvas! Pirmas žingsnis žengtas ir jis nebeatšaukiamas. Dabar liko laukti, kol pasirodys mano draugai. Sode augantys krūmai buvo gera priedanga, mėnesienoje jie metė tamsų šešėlį. Juose ištupėjau visą valandą baisiai nekantraudamas ir neramus. Sode nuolatos vaikščiojo žmonės, kartą atėjo kažkoks vyras ir, kaip man atrodė, iš keleto jardų atstumo pažvelgė tiesiai į mane. Kur kiti? Kodėl jie nebando pabėgti?

Staiga išgirdau, kaip balsas keturkampiam kieme gana garsiai ištarė:

– Nepavyko.

Prišliaužiau prie sienos. Viduje vaikštinėjo du karininkai, juokdamiesi ir paistydami visokius niekus, tarp kitko, ir lotyniškai; išgirdau minint mano vardą. Surizikavau sukosėti. Vienas karininkų tuojau pat pradėjo plepėti vienas. Kitas lėtai ir aiškiai ištarė:

– Jie negali išstrūkti. Sargybinis įtaria. Bandytas nepavyko. Ar galite sugrįžti atgal?

Bet tą akimirką staiga išlakstė visos mano baimės. Grįžti atgal buvo neįmanoma. Nebuvo jokios vilties, kad sugebėsiu nepastebėtas perlipti sieną. Išorėje nebuvo tokios parankios palangės. Likimas mane vertė bėgti lauk. Be to, pasakiau sau, mane, žinoma, vėl pagaus, tačiau bent būsiu pamėginęs pabėgti. Atsakaiu karininkams:

– Bėgsiu vienas.

Buvau labai tinkamai nusiteikęs tokiam žygiui – žinojau, kad tyko beveik neišvengiama nesėkmė, todėl nesijaudinau, kad galiu kaip nors sau sutrukdyti. Visi įmanomi pavojai atrodė ne tokie baisūs, kaip neišvengiama lemtis. Pažvelgę į planą pamatysite, kad vartai, vedantys į kelią, buvo vos už kelių jardų nuo kito sargybinio. Ištariau sau: „*Toujours de l'audace*“*, užsidėjau skrybėlę, išėjau į sodo vidurį, nė nemėgindamas slėptis pražingsniavau pro vilos langus, išėjau pro vartus ir pasukau į kairę. Praėjau pro sargybinių, kuris buvo nuo manęs už nepilnų penkių jardų. Dauguma sargybinių mane pažinojo iš matymo. Ar šis pažiūrėjo į mane, ar ne, taip ir nesužinojau, nesėjau nepasukdamas galvos. Labai sunkiai susitvardžiau, kad nepradėčiau bėgti. Tačiau nuėjęs šimtą metrų ir neišgirdęs manęs šaukiant supratu, kad įveikta antroji kliūtis. Aš buvau Pretorijoje, laisvas.

Lėtai žingsniavau per naktinį miestą niūniuodamas kažkokią melodiją ir stengdamasis laikytis kelio vidurio. Gatvės buvo pilnos biurgerių, bet jie į mane nekreipė dėmesio. Pamažu priėjau priemiesčius, prisėdau ant nedidelio tiltelio, ketindamas viską gerai apmąstyti. Buvau pačiame priešo teritorijos viduryje. Neturėjau nė vieno pažįstamo žmogaus, į kurį galėčiau kreiptis pagalbos. Iki Delagoa įlankos buvo beveik trys šimtai mylių. Išaušus mano pabėgimą tikrai pastebės. Tuojau pat prasidės paieškos. Tačiau visi išėjimai uždaryti. Mieste pilna sargybos postų, teritorijoje veikia patruliai, traukiniai apieškomi, geležinkelio linija saugoma. Aš vilkėjau rudos flanelės civilinį kostiumą. Kišenėje turėjau septyniasdešimt penkis svarus ir keturias plyteles šokolado, bet kompasas ir žemėlapis, kuriais vadovaudamasis būčiau galėjęs keliauti, opijaus tabletės ir mėsos sultinio kapsulės, turėjusios suteikti jėgų, liko mano draugų kišenėse Mokytojų rengimo centre. Blogiausia buvo tai, kad nemokėjau nė žodžio nei olandų, nei kafirų kalbomis – kaip susirasiu maisto ar pasiklausiu kelio?

* „Tiktai drąsos“ – ištrauka iš George'o Dantono kalbos 1792 m. Įstatymų leidžiamajame susirinkime („*nous faut de l'audace, encore de l'audace, toujours de l'audace, et la France est sauvée*“ – Mums reikia drąsos, dar daugiau drąsos, tik drąsos, ir Prancūzija bus išgelbėta).

Tačiau drauge su viltimi dingo ir baimė. Susikūriau planą. Surašiu, kur yra geležinkelis į Delagoa įlanką. Jį pasiekti teks nepaisant sargybos postų, beto neturiu nei žemėlapio, nei kompasu. Pažvelgiau į žvaigždes. Orionas skaisčiai švietė. Vos prieš metus jis padėjo man susirasti kelią prie Nilo krantų, kai buvau pasiklydęs dykumoje. Jis man padėjo susirasti vandens. Dabar tegu išveda į laisvę. Be šių dviejų dalykų negalėjau gyventi.

Paėjęs kokią pusę mylios į pietus, pamačiau geležinkelį. Ar tai kelias į Delagoa įlanką, ar Pitersburgo atšaka? Jei pirmasis, tai jis turi eiti į rytus. Bet šis, kiek galėjau įžiūrėti, ėjo į šiaurę. Bet gali būti, kad tai tik vingis tarp kalvų. Pasiryžau eiti palei jį. Naktis buvo nuostabi. Vėsus vėjelis gaivino veidą, ir mane apėmė nežabotas pakilumas. Kad ir kaip būtų, esu laisvas, na ir kas, kad galbūt tik valanda. Ir tai nemažai. Nuotykis man pradėjo vis labiau patikti. Neturiu jokių šansų pabėgti, net jeigu už mane pradėtų kovoti pačios dangaus žvaigždės. Tai kokia prasmė elgtis atsargiai? Žvaliai ėjau palei geležinkelio bėgius. Vietomis mačiau žioruojančias sargybos postų šviesas. Ant kiekvieno tilto buvo sargybiniai. Bet aš praėjau pro juos visus, visai nedideliu lanku apeidamas pavojingiausias vietas, ir iš tiesų beveik nieko nesi-saugodamas. Gal kaip tik dėl to man pasisekė.

Eidamas išplėtočiau planą. Negalėsiu nueiti trijų šimtų mylių iki pasienio. Įlipsiu į judantį traukinį ir pasislėpsiu po sėdynėmis, ant stogo arba ties sankabomis – nesvarbu, kur. Prisiminiau, kaip Polis Baltitjudas pabėgo iš mokyklos knygoje „Priešingai“*. Įsivaizdavau, kaip išlendu iš po sėdynės ir paperku arba įkalbu kokį nors storą pirmosios klasės keleivį, kad man padėtų. Koku traukiniu važiuoti? Žinoma, pirmu pasitaikiusiu. Paėjęs dvi valandas pamačiau signalines stoties šviesas. Atsitraukiau tolyn nuo geležinkelio, padariau lanką ir pasislėpiau griovyje prie bėgių už kokių dviejų šimtų jardų nuo pero-no. Samprotavau, kad traukinys sustos stotyje, o kai privažiuos prie manęs, dar nebus spėjęs įgyti didelio greičio. Praėjo valanda. Ėmiau

* Thomaso Anstey'io Guthrie'io komiškas romanas „Priešingai: pamoka tėvams“ (*Vice Versa: A Lesson for Fathers*).

nekantrauti. Staiga išgirdau švilpuką ir artėjančio traukinio dundėjimą. Paskui sušvito ryškios geltonos priekinės garvežio šviesos. Traukinys penkias minutes pastovėjo stotyje ir vėl pajudėjo, keldamas didelį triukšmą ir garų debesis. Aš atsitūpiau prie bėgių. Mintyse surepetavau, ką reikės daryti. Privalau palaukti, kol pravažiuos garvežys, kitaip mane pastebės. O tada reikės šokti į vagoną.

Traukinys pajudėjo lėtai, bet ėmė didinti greitį sparčiau, negu aš tikėjausi. Netrukus priartėjo jo šviesos. Dundesys virto riaumojimu. Tamsi masė sekundę kybojo virš manęs. Mašinisto siluetas, ryškėjantis

Iš nelaisvės pabėgęs W. Churchillis lipa į pravažiuojantį traukinį. Cigarečių pakelių kortelė iš serijos „Famous Escapes“.

ugniakuro šviesoje, juodas garvežys, garų debesys – viskas pralėkė pro šalį. Tada aš puoliau ant bėgių, mėginau kažką sugriebti, nepavyko, vėl sugriebiau, vėl nepavyko, aptikau kažkokią rankeną ir pajutau, kad nebesiekiu kojomis žemės: pirštų galais atsispirdamas į bėgius, sunkiai įsitaisiau ant penkto vagono nuo traukinio pradžios sankabų. Tai buvo prekinis traukinys, vagonai pilni maišų, minkštų maišų, išterliotų anglių dulkėmis. Iš tiesų tai buvo maišai, pilni tuščių maišų, kuriuos gabeno atgal į akmens anglių kasyklą. Užsiropščiau ant krūvos viršaus ir įsirausiau į maišus. Po penkių minučių manęs jau nebebuvo matyti. Tarp maišų buvo šilta ir patogu. Gal mašinistas matė, kaip aš pripuoliau prie traukinio, ir kitoje stotyje paskelbs pavojų; kita vertus, o gal ir ne. Kur važiuoja šitas traukinys? Kur jis bus iškraunamas? Ar jį apieškos? Ar važiuojame keliu, vedančiu į Delagoa įlanką? Ką reikės daryti rytą? Et, nesvarbu. Šiam vakarui sėkmės pakanka. Naujus planus sukursiu, kai iškils nauja būtinybė. Pasiryžau išsimiegoti, ir nebuvo galima įsivaizduoti malonesnės lopšinės, negu dundėjimas traukinio, dvidešimties mylių per valandą greičiu gabenančio pabėgusį kalinį tolyn nuo jo priešų sostinės.

Kiek ilgai miegojau, nežinau, bet staiga prabudęs pajutau, kad ankstesnis pakilumo jausmas išsisklaidė, liko tik slegiantis neišvengiamų sunkumų suvokimas. Iš traukinio reikėjo išsokti prieš išauštant, kad spėčiau, kol dar tamsu, atsigerti iš kokio nors vandens telkinio ir susirasti slėptuvę. Neketinau rizikuoti ir laukti, kol mane iškraus su anglių maišais. Kitą naktį įlipsiu į kitą traukinį. Išropojau iš savo jaukios slėptuvės tarp maišų ir vėl atsisėdau ant sankabos. Traukinys važiavo gana greitai, bet man atrodė, kad laikas jį palikti. Įsikibau į geležinę rankeną vagono gale, tvirtai patraukiau kaire ranka ir iššokau. Kojos dviem milžiniškais žingsniais atsitrenkė į žemę, kitą akimirką aš gulėjau griovyje gerokai sukrėstas, bet nesužeistas. Traukinys, mano ištikimas naktinis sąjungininkas, nuskubėjo savo keliu.

Buvo dar tamsu. Aplink plytėjo erdvus slėnis, apsuptas žemų kalvų ir nuklotas rasotu žalios žolės kilimu. Artimiausioje lomoje

paieškojau vandens ir netrukus radau tyrą šaltinį. Buvau labai ištroškęs, bet gėriau dar ilgokai po to, kai numalšinau troškulį – norėjau, kad vandens pakaktų visai dienai.

Netrukus pradėjo švisti, dangus rytuose pagelto ir paraudonavo, vietomis temdomas sunkių juodų debesų. Su palengvėjimu pastebėjau, kad geležinkelis veda tiesiai į tą pusę, iš kur teka saulė. Pasirodo, pasirinkau teisingą kelią.

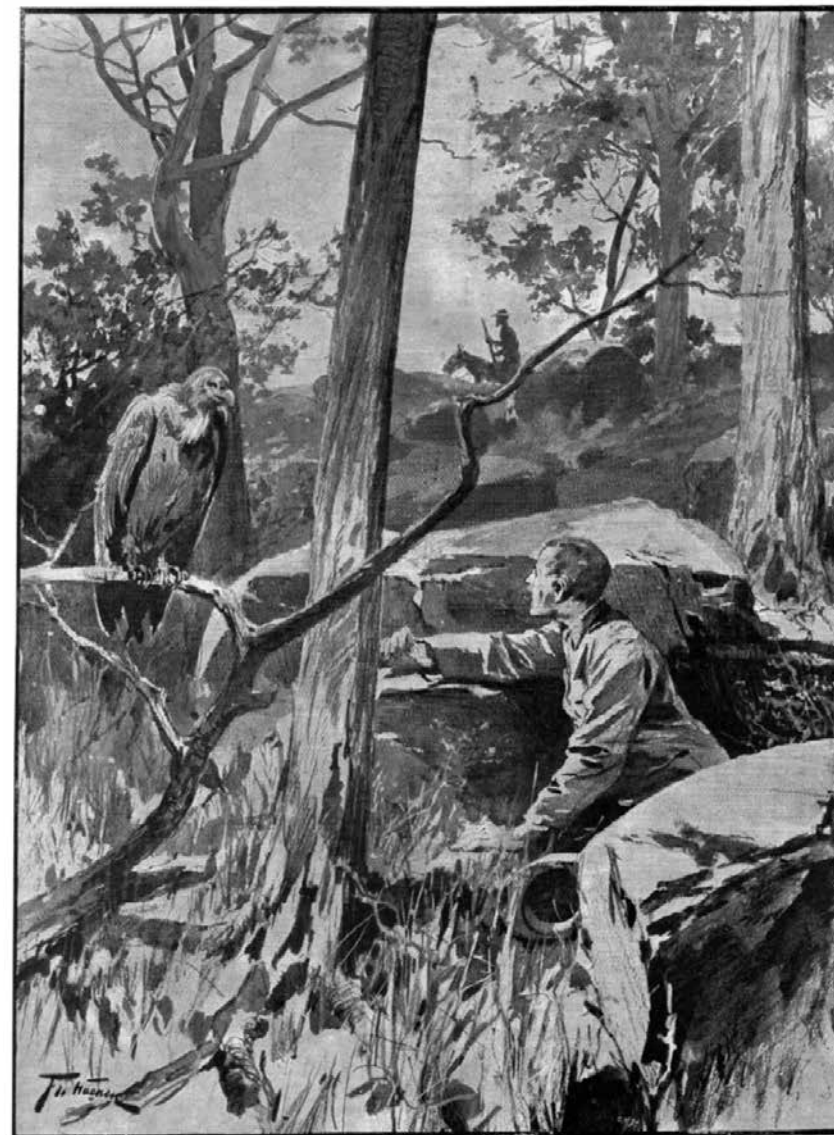
Iki soties atsigėręs patraukiau į kalvas, tarp kurių tikėjausi susirasti kokią nors slėptuvę, ir kai jau visai prašvito, įėjau į nedidelį miškelį – medžiai augo ant gilios daubos šlaito. Ten nutariau palaukti sutemų. Turėjau vieną paguodą: niekas pasaulyje nežinojo, kur aš esu; tiesa, to nežinojau ir aš pats. Buvo jau keturios valandos. Iki nakties liko keturiolika valandų. Taip nekantravau eiti toliau, kol kojos dar neša, kad tas laikas man kone dvigubai prailgo. Iš pradžių buvo baisiai šalta, bet pamažu saulė ėmė smarkiau kaitinti, ir dešimtą valandą kaitra jau darėsi slogi. Vienintelis mano draugas buvo milžiniškas maitvanagis, kuris be galo manimi domėjosi ir retkarčiais siaubingai, piktavališkai sugargaliuodavo. Iš savo pozicijų ant kalvos galėjau apžvelgti visą slėnį. Už trijų mylių į vakarus buvo matyti mažas miestelis su namais skardiniais stogais. Banguojančias kraštovaizdžio linijas kai kur paįvairino padrikai stovintys valstiečių ūkiai, kiekvienas apgaubtas guotelio medžių. Kalvos papėdėje stovėjo kafirų *kraalis*, jo gyventojų figūrėlės mirgėjo dirbamos žemės ploteliuose arba supo ganyklose pasklidusias ožkų ir karvių bandas... Per visą dieną suvalgiau plytelę šokolado, kuri tokioje kaitroje sukėlė baisų troškulį. Šaltinis buvo už kokios pusės mylios, bet nedrįsau palikti miškelio prieglobsčio, nes mačiau, kaip per slėnį kartais prajoja ar praeina baltieji vyrai, o kartą atėjęs būras du kartus iššovė į paukščius visai netoli mano slėptuvės. Tačiau manęs niekas nepamatė.

Praėjusios nakties pakilumas ir susijaudinimas visai dingo, juos pakeitė stingdantis tikrovės suvokimas. Buvau labai išalkęs, nes prieš pabėgdamas nepavakarieniau, o šokoladas, žinoma, palaiko jėgas,

bet alkio nenumalšina. Buvau beveik nemiegojęs, tačiau širdis plakė taip smarkiai ir pats taip jaudinausi ir krimtausi dėl ateities, kad neįstengiau ilsėtis. Galvojau apie visas man atsiveriančias galimybes; daugiau negu įmanoma apsaukti žodžiais bijojau ir neapkenčiau galimybės, kad galėčiau būti sugautas ir vėl partemptas į Pretoriją. Paguodos neradau nė vienoje iš tų filosofinių idėjų, kurias žmonės kartais skelbia būdami laisvi, stiprūs ir saugūs. Man atrodė, kad jos tinka tik tol, kol nepakliuvai į bėdą. Aiškiai suvokiau, kad jokiais savo menko proto ir jėgų pastangomis nesugebėsiu išsigelbėti nuo priešų ir kad jei man nepadės toji aukštesnioji jėga, kuri dažniau negu mes esame linkę pripažinti įsikiša į amžinąją priežasties ir pasekmės seką, man nieko neišeis. Ilgai ir karštai meldžiausi prašydamas pagalbos ir sutvirtinimo. Ir man atrodo, kad į šią maldą buvo tuojau pat nuostabiausiu būdu atsakyta.“

Šias eilutes rašiau prieš daug metų, dar puikiai prisimindamas patirtus nuotykius. Tada negalėjau parašyti daugiau. Jei būčiau taip padaręs, galėjau sukelti pavojų laisvei ir galbūt net gyvybei tų, kurie man suteikė pagalbą. Po daugelio metų šios kliūtys dingo. Atėjo laikas, kai galiu papasakoti tolesnius įvykius, kurie pakeitė mano beveik visai beviltišką padėtį ir pavertė ją neapsakoma sėkme.

Visą dieną atidžiai stebėjau geležinkelį. Mačiau, kaip juo į abi puses pravažiavo du ar trys traukiniai. Nusprendžiau, kad tiek pat jų pravažiuos ir naktį. Pasiryžau į vieną iš jų įlipti. Pamaniau, kad galima patobulinti praėjusios nakties metodiką. Pastebėjau, kaip lėtai traukinys, ypač ilgas prekinis sąstatas, kopia į statesnius šlaitus. Kartais atrodo, kad jį lengvai galima prisivyti pėsčiomis. Turbūt bus nesunku susirasti vietą, kurioje geležinkelis ne tik kopia aukštyn, bet ir daro posūkį. Tada galėčiau įlipti į kurį nors vagoną, esantį posūkio išlinkyje, kai nuo jo nosisuka ir garvežys, ir sargybinių vagonas, o tai reiškia, kad manęs nepastebės nei mašinistas, nei sargybiniai. Šis planas atrodė geras visais požiūriais. Įsivaizdavau, kaip vėl iššoksiu iš traukinio dar neišaušus, per naktį nukeliavęs kokias šešiasdešimt ar

Britų spaudoje pasirodė piešinys, vaizduojantis nuo persekiotojų besislapstantį W. Churchillį.

septyniasdešimt mylių. Tai reikštų, kad iki pasienio liks tik pusantram šimto mylių. Kodėl gi šito veiksmo negalėčiau pakartoti dar kartą? Kuo jis blogas? Negalėjau atsakyti. Per tris naktis iš eilės tris kartus ilgokai pavažiavęs traukiniais jau galėčiau atsidurti Portugalijos teritorijoje. Dar tebeturėjau dvi ar tris plyteles šokolado ir beveik pilną kišenę sutrupėjusių sausainių – kitaip tariant, pakankamai maisto, kad prireikus galėčiau išgyventi, siaubingai nerizikuodamas būti vėl sučiuptas – tai yra nesirodyti jokiems žmonėms. Apimtas tokios nuotikos labai nekantriai laukiau, kol sutems.

Pagaliau ilgoji diena baigėsi. Vakaruose užsiliepsnojo debesys, slėnyje nutįso kalvų šešėliai; masyvus būrų vežimas su ilgu jungu lėtai judėjo keliuku gyvenvietės link, kafirai sušaukė savo bandas ir parginė jas arčiau *kraalio*; šviesa išblėso ir netrukus visiškai sutemo. Tada ir tik tada leidausi į kelią. Nuskubėjau prie geležinkelio ropšdamasis per akmenis ir brisdamas per aukštą žolę, pakeliui dar stabtelėjau prie upelio atsigerti saldaus šalto vandens. Nusigavau iki tos pačios vietos, kurioje, kaip mačiau, traukiniai lėtai kopė į kalvą, ir netrukus atradau bėgių išlinkio tašką, kuris atitiko visus mano plano reikalavimus. Atsisėdau už nedidelio krūmelio ir ėmiau su viltimi laukti. Praėjo valanda, paskui dvi, trys – traukinio nematyti. Jau buvo praėjusios šešios valandos nuo tada, kai aš paskutinį kartą mačiau pravažiuojantį traukinį – buvau kruopščiai pasižymėjęs laiką. Tikrai pats laikas pasirodyti dar vienam. Praslinko dar valanda. Vis dar nematyti traukinio! Mano planas ėmė byrėti, o viltis geso. Juk galų gale įmanoma, kad sutemus šiuo geležinkelio ruožu traukiniai visai nevažinėja? Iš tiesų taip ir buvo, būčiau beprasmiškai laukęs iki aušros. Bet tarp vidurnakčio ir pirmos valandos nakties netekau kantrybės ir pradėjau eiti palei geležinkelį, pasiryžęs įveikti bent dešimt ar penkiolika mylių man dar likusio kelio. Tačiau netoli tenuėjau. Kiekvieną tiltelį saugojo ginkluoti vyrai, kas kelios mylios stovėjo lūšnos. Protarpiais buvo matyti stotys ir aplink jas susibūrę nameliai skardiniais stogais – kaimai. Visa stepė buvo užlieta skaisčios mėnulio pilnatis šviesos,

ir norint išvengti tų pavojingų vietų, man tekdavo jas plačiai apeiti ar net šliaužti žeme. Stengdamasis kiek atitolti nuo geležinkelio klampojau per pelkes ir kemsynus, broviausi per aukštą žolę, nuo kurios lašėte lašėjo rasa, ir bridau per upelius, virš kurių buvo nutiesti geležinkelio tiltai. Netrukus peršlapau iki juosmens. Per įkalinimo mėnesį beveik neturėjau galimybių užsiimti fizine veikla, todėl greitai pavargau nuo ėjimo bei alkio ir labai norėjau miego. Netrukus priėjau stotį. Tai buvo tik peronas, pastatytas stepėje, aplink jį – keletas pastatų ir lūšnelių. Tačiau ant atsarginio kelio stovėjo trys ilgi prekiniai traukinių sąstatai, neabejotinai palikti nakčiai. Buvo akivaizdu, kad traukiniai šiuo keliu kursuoja nereguliariai. Trys traukiniai, kurių sustingusius siluetus mačiau mėnesienoje, patvirtino mano baimingą įtarimą, kad šia linija naktį judėjimas nevyksta. Ką dabar daryti su mano planu, kuris dar popiet atrodė toks puikus ir patikimas?

Man šovė mintis, kad galėčiau tuojau pat įlipti į kurį nors iš tų stovinčių traukinių, pasislėpti tarp prekių ir važiuoti visą rytojaus dieną – jei pasiseks, tai ir per naktį. Kita vertus, o kur jie važiuoja? Kur sustos? Kur juos iškraus? Kai įlįsiu į vagoną, mano likimas bus nulemtas. Gali būti, kad kokiame nors Vitbanke ar Middleburge, ar bet kurioje kitoje stotyje per ilgą dviejų šimtų mylių atkarpą, dar likusią iki pasienio, mane gėdingai išlaipins ir iš naujo paims į nelaisvę. Prieš žengiant tokį žingsnį reikia žūtbutinai sužinoti, kur važiuoja tie traukiniai. Tam reikės prasibrauti į stotį, apžiūrėti vagonų ar prekių ženklumą ir nuspręsti, ar iš jo galiu pasisemti reikiamos informacijos. Prisėlinau prie perono ir įlindau tarp dviejų ant atsarginio kelio stovinčių traukinių. Kaip tik apžiūrinėjau vagonų žymas, kai mane išgąsdino garsūs balsai, sparčiai artėjantys prie traukinių. Keletas kafirų garsiai juokėsi ir rėkavo, kalbėdami tolygia, monotoniška savo kalba; man pasirodė, kad girdžiu europiečio balsą, kuris su jais ginčijasi ar įsakinėja. To pakako. Slinkdamas tarp traukinių pasiekiau tolimiausią atsarginio kelio atkarpą ir vogčiomis, bet labai skubėdamas pasislėpiau bekrastės lygumos žolėje.

Nebeliko nieko kito, tik žingsniuoti tolyn, vis labiau prarandant ir viltis, ir tikslą. Pasijutau dar nelaimingesnis, kai apsidairiau aplink, pamačiau šen bei ten namuose degančias šviesas, pagalvojau, kaip šilta ir jauku jų viduje, bet žinojau, kad juose manęs laukia tik pavojus. Neilgai trukus tolumoje, mėnulio nušviestame horizonte, sušvito šešių ar aštuonių ryškių žibintų eilė: vadinasi, ten Vitbanko arba Midleburgo stotis. Tamsoje man iš kairės suspindo dvi ar trys švieselės. Buvau tikras, kad tai ne namų langai, bet kas tos šviesos ir ar jos toli nuo manęs, negalėjau pasakyti. Pamaniau, kad gal tai kafirų *kraalio* laužai. Tada pradėjau mąstyti, kad geriausiai panaudočiau dar likusias jėgas, jei nueičiau pas tuos kafirus. Buvau girdėjęs, kad jie nekenčia būrų ir yra draugiški britams. Kad ir kaip būtų, jie manęs tikriausiai nesuims. Užtat gal duos maisto ir sausą kampelį, kur galėsiu numigti. Nemokėjau nė vieno jų kalbos žodžio, bet pamaniau, kad galbūt jie supras britiškų pinigų vertę. Gal net įtikinsiu juos man pagelbėti. Kelio vedlys, arklys – bet visų pirma poilsis, šiluma ir maistas: štai kokie poreikiai neišėjo man iš galvos. Tad patraukiau prie laužų.

Tokio ryžto varomas nuėjęs turbūt kokią mylią pagaliau suvokiau, koks silpnas ir neapdairus šis mano planas. Tad apsigrėžiau ir patraukiau atgal prie geležinkelio; buvau spėjęs nueiti gal pusę kelio. Tada sustojau, atsisėdau ant žemės ir sėdėjau visiškai sutrikęs, neturėdamas nė mažiausio supratimo, ką daryti ir ko griebtis. Tik staiga be mažiausios priežasties visos abejonės dingo. Jas išsklaidė tikrai ne loginis mąstymas. Tiesiog labai aiškiai supratau, kad eisiu į kafirų *kraalį*. Anksčiau man keletą kartų yra tekę per spiritizmo seansą vedžioti pieštuku, kai mano ranką ar riešą vedžiojo kas nors kitas. Dabar elgiausi lygiai taip pat nesąmoningai (ar sąmoningai).

Sparčiai žingsniavau prie laužų, kurie, kaip man iš pradžių pasirodė, turėtų būti ne toliau kaip už poros mylių nuo geležinkelio. Neilgai trukus paaiškėjo, kad jie gerokai toliau. Ėjau valandą, o gal pusantros, tačiau jie vis dar atrodė esą tolumoje. Bet aš nepasidaviau,

ir netrukus apie antrą ar trečią valandą nakties supratau, kad tai ne kafirų *kraalio* laužai. Aplink šviesas ėmė ryškėti kampuoti pastatų kontūrai, ir netrukus supratau, kad artėju prie keleto namų, supančių įėjimą į akmens anglių kasyklą. Buvo aiškiai matyti keltuvo ratas, be to, įžiūrėjau, kad laužai, kurie mane čia atviliojo, degė variklių kūryklose. Visai netoli šachtos angos, tarp keleto menkesnių pastatų, stovėjo nedidelis, bet tvirtas mūrinis dviaukštis namas.

Stabtelėjau žolėje, norėdamas gerai apžiūrėti šią vietą ir sugalvoti, kaip toliau elgtis. Dar galima pasukti atgal. Bet ten manęs niekas nelaukia, tik perspektyva toliau be tikslo klajoti, kol krisiu įveiktas alkio, karštligės, o gal ir pakliūsiu atgal į nelaisvę. Čia, tiesiai man prieš akis, atsiveria nauja galimybė. Prieš pabėgdamas buvau girdėjęs kalbant, kad Vitbanko ir Midleburgo kasyklų rajone gyvena anglių, kuriems įsakyta pasilikti ir palaikyti kasyklų darbą. Gal man pavyko atsidurti prie vienos iš tokių kasyklų? Kas slypi tame tamsiame, nežvelgiamame tiesiai priešais mane stūksančiame name? Kas jo šeimininkas – britas ar būras, draugas ar priešas? Kišenėje turėjau septyniasdešimt penkis svarus Anglijos banknotais. Pamaniau, kad atskleidęs savo tapatybę galėčiau pagrįstai garantuoti, jog pridėsiu dar kokį tūkstantį. Gal pavyktų rasti kokį nors nešališką žmogų, kuris iš geros širdies arba už didelius pinigus pagelbėtų man šioje sunkioje padėtyje. Be abejo, derėtis reikia dabar, kol galiu tai daryti – kol dar turiu jėgų paaiškinti apie savo nelaimę ir galbūt pabėgti, jei rezultatai pasirodytų nepalankūs. Vis dėlto tikimybė buvo menka, todėl labai lėtai ir netvirtais žingsniais išėjau iš stepės tamsos į ugnia-kurų šviesą, prisiartinau prie namo ir kumščiu pabeldžiau į duris.

Tyla. Pabeldžiau dar kartą. Beveik tą pačią akimirką viršuje įsižiebė šviesa ir atsidarė viršutinio aukšto langas.

– *Wer ist da?* – šūktelejo vyriškas balsas.

Pajutau, kaip nusivylimo ir siaubo bangos nuėjo mano kūnu iki pat pirštų galiukų.

– Man reikia pagalbos, įvyko nelaimingas atsitikimas, – atsakiau.

Pasigirdo negarsus murmėjimas. Paskui išgirdau laiptais besileidžiančius žingsnius, ranka atstūmė durų sklendę ir pasuko spynoje raktą. Durys atsidarė staiga, ir pamačiau, kad tamsiame koridoriuje prieš mane stovi aukštas, paskubomis apsirengęs blyškaus veido vyras juodais ūsais.

– Ko jums reikia? – paklausė jis jau angliškai.

Teko sugalvoti, ką jam atsakyti. Labiausiai norėjau susikalbėti su šituo žmogumi, pasiekti tokią būseną, kad jis, užuot šaukęs pavojų ir kvietęs kitus, sutiktų ramiai viską aptarti.

– Aš biurgeris, – pradėjau aiškinti. – Mane ištiko nelaimė. Turėjau prisijungti prie savo būrio Komati Porte, bet iškritau iš traukinio. Mes ten šiek tiek kvailiojome. Kelias valandas gulėjau be sąmonės. Atrodo, būsiu išsinarinęs petį.

Tiesiog neįtikėtina, kaip žmogus sugalvoji tokius dalykus. Visa ši istorija liete liejosi man iš burnos, tarsi būčiau ją prieš tai išmokęs atmintinai. Tačiau neturėjau nė mažiausio supratimo, ką pasakysiu, koks bus kitas sakinyš.

Nepažįstamasis atidžiai mane nužvelgė ir šiek tiek padvejojęs pagaliau pakvietė:

– Na, užeikite.

Jis šiek tiek paėjo atatupstas tamsiu koridoriumi, atidarė duris vienoje jo pusėje ir kaire ranka mostelėjo į tamsų kambarį. Praėjęs įžengiau pro duris svarstydamas, ar tik nebus tai mano kalėjimas. Vyriškis įėjo man iš paskos, įžiebė degtuką, uždegė lempą ir pastatė ant stalo, prie kurio tolimesnio galo aš sustojau. Pasirodė, jog tai mažas kambarys, aiškiai kartu ir valgomasis, ir darbo kabinetas. Dar pastebėjau didelį valgomąjį, rašomąjį stalus, dvi ar tris kėdes ir tokį aparatą gazuotam vandeniui gaminti, sudarytą iš dviejų vienas ant kito sudėtų stiklo burbulų, apjuostų plonų vielų tinkleliu. Mano šeimininkas ant stalo priešais save pasidėjo revolverį, kurį lig tol tikriausiai laikė dešinėje rankoje.

– Turbūt aš norėčiau šiek tiek daugiau sužinoti apie tą jūsų nelaimingą atsitikimą traukinyje, – ilgokai patylėjęs pareiškė jis.

– Turbūt, – atsakiau aš, – reikėtų jums pasakyti tiesą.

– Manychiau, taip bus geriau, – lėtai atsakė jis.

Tad aš pasiryžau surizikuoti ir mesti visus turimus kozirius.

– Aš esu Winstonas Churchillis, laikraščio *Morning Post* karo korespondentas. Vakar vakare pabėgau iš nelaisvės Pretorijoje. Stengiuosi pasiekti pasienį. – (Stengiuosi pasiekti!) – Turiu daug pinigų. Ar jūs man padėsite?

Vėl stoji ilga pauzė. Mano pašnekovas lėtai pakilo nuo stalo ir užrakino duris. Atlikęs šį veiksma, kuris man pasirodė nedaug žadantis ir jau tikrai nevienprasmiškas, jis priėjo prie manęs ir staiga ištiesė ranką.

– Dėkui Dievui, kad jūs pataikėte užėiti čia! Tai vienintelis namas dvidešimties mylių spinduliu, kuriame jūsų niekas neišduos. Nes mes, čionykščiai gyventojai, esame britai ir mes jums padėsime.

Net ir praėjus daugeliui metų man vis dar lengviau prisiminti tą nepaprastą tuomet mane užplūdusį palengvėjimą, negu jį išreikšti žodžiais. Vos prieš akimirką maniau, kad esu pakliuvęs į spąstus, o štai dabar turiu viską – draugų, maisto, išteklių, pagalbos. Pasijutau kaip skęstantysis, kurį ne tik ištraukė iš vandens, bet dar ir pranešė, kad jis laimėjo didįjį Derby lenktynių prizą.

Mano šeimininkas prisistatė: tai buvo ponas Johnas Howardas, bendrovės *Transvaal Collieries* direktorius. Dar keletą metų prieš karo pradžią jis gavo Transvalio pilietybę. Bet atsižvelgiant į jo britišką kilmę ir paramą, suteiktą vietos apygardos komendantui*, jis nebuvo pašauktas kovoti su britais. Priešingai, jam ir dar porai asmenų leista pasilikti prie kasyklų, prižiūrėti, kad iš jų būtų išsiurbiamas vanduo ir palaikoma tinkama jų būklė, kol vėl bus galima pradėti anglių kasybą. Su juo kasykloje dirbo sekretorius, irgi britas, taip pat

* *Veldkornet* (afrikanerių kalba) – civilis pareigūnas, įgaliotas atlikti ir karines, ir administracines pareigas. Vėliau būrų kare prilygintas leitenanto laipsniui.

J. Howardas – W. Churchilliui pagalbą suteikęs „Transvaal Colliers“ direktorius.

inžinierius iš Lankašyro ir du škotai kalnakasiai. Pastarieji keturi buvo Britanijos piliečiai, jiems buvo leista pasilikti tik su sąlyga, kad pasižadės griežtai laikytis neutralumo. Priglaudęs mane, jis pats, kaip Transvalio respublikos pilietis, būtų apkaltintas valstybės išdavyste ir rizikavo būti sušaudytas tuojau pat arba bet kada vėliau, jei tai paaiškėtų tik po kurio laiko.

– Nekreipkit dėmesio, – pasakė jis, – kaip nors su tuo susidorosime, – ir pridūrė: – Šiandien popiet čia lankėsi apygardos komendantas, klausinėjo apie jus. Palei visą fronto liniją ir visoje apygardoje didelis triukšmas.

Aš atsakiau, kad nenorėčiau jam užtraukti pavojaus.

Gal jis man galėtų duoti maisto, pistoletą, vedlį ir, jei galima, žirgą – tada aš pats susirasiu kelią iki jūros, keliaučiau naktimis, stengdamasis laikytis kuo toliau nuo geležinkelio linijų ar gyvenviečių.

Jis nenorėjo nė girdėti. Sakė, kad ką nors sugalvos. Bet prigrasė elgtis kuo atsargiau. Visur pilna šnipų. Šiuose namuose gyvena dvi tarnaitės olandės. Kasykloje ir prie siurblių dirba labai daug kafirų. Vardydamas šiuos pavojus jis giliai susimąstė.

Paskui ištarė:

– Bet jūs juk labai išalkę.

Neprieštaravau. Jis tuojau pat nuskubėjo į virtuvę, prieš tai pasiūlęs įsipilti kiek noriu viskio iš butelio ir sodos vandens iš automato, kurį jau buvau minėjęs. Neilgai trukus sugrįžo nešinas dideliu

gabalu šaltos avienos šlaunies ir įvairiais kitais gardumynais, paliko mane jais džiaugtis, išėjo iš kambario ir pro užpakalines duris – iš namo.

Ponas Howardas grįžo beveik po valandos. Per tą laiką mano fizinė būklė pagerėjo ne mažiau negu mano perspektyvos. Nebeabejojau savo sėkme ir jaučiausi galįs bet ką įveikti.

– Viskas gerai, – pasakė ponas Howardas. – Kalbėjau su vyrais, jie su viskuo sutinka. Šią naktį mums teks jus nuleisti į šachtą, ten turėsite pabūti, kol sugalvosime, kaip jus išgabenti iš šalies. Sunkumų gali kilti dėl vieno dalyko, – pasakė jis, – tai dėl *skoff* (maisto). Ta olandė skaičiuoja kiekvieną mano kąsnį. Virėja norės sužinoti, kas šianakt atsitiko jos iškeptai avienai. Reikės iki ryto viską gerai apgalvoti. Jums reikia tuojau pat leisti į šachtą. Pasistengsime jus ten patogiai įkurdinti.

Taigi vos pradėjus aušti aš nuėjau paskui savo šeimnininką per mažą kiemelį iki aptvaro, kuriame buvo įrengtas nusileidimas į šachtą. Ten jau stovėjo stambus vyriškis, kuris prisistatė ponu Dewsnapu iš Oldamo ir smarkiai, tvirtai paspaudė man ranką.

– Kitą kartą visi už jus balsuos, – sukuždėjo jis.

Atidarė dureles, aš įlipau į kabiną. Mes ėmėme leisti į žemės gelmes. Apačioje, šachtoje, jau laukė abu škotai kalnakasiai su žibintais ir dideliu ryšuliu, kuriame, kaip vėliau paaiškėjo, buvo čiuzinys ir antklodės. Šiek tiek paėjėjome tamsiu kaip degutas labirintu, kelias dažnai vingiavo, sukosi, pereidavo į kitą lygmenį, kol pagaliau atsidūrėme patalpoje, kurioje oras buvo gairvus ir vėsus. Mano vedlys padėjo ant žemės ryšulį, o ponas Howardas padavė porą žvakių, butelį viskio ir dėžę cigarų.

– Dėl šitų daiktų sunkumų nekils, – pasakė jis. – Laikau juos užraintus. Dabar dar reikia sugalvoti, kaip jus pamaitinti rytoj.

– Kad ir kas atsitiktų, nesijudinkite iš čia, – atsisveikindami persergėjo mane. – Prašvitus kasyklose bus kafirų, bet mes prižiūrėsime, kad nė vienas iš jų neatklystų iki čia. Kol kas jie nieko nepastebėjo.

Keturi mano draugai išėjo nešini žibintais ir aš likau vienas. Gyvenimas, žvelgiant iš aksominės šachtos tamsos, atrodo, švytėjo rožine šviesa. Patyręs tiek keblumų ir net nevilties, dabar jau neabejojau ištrūksiąs į laisvę. Vietoj žeminančios galimybės būti dar kartą paimtam į nelaisvę ir monotoniškų mėnesių, praleistų kalėjime, veikiausiai jau nebe karininkų, man vėl atsivėrė galimybė sugrįžti į kariuomenės gretas, turint tikrų nuopelnų, ir nežabotai džiaugiantis laisve bei atkakliai siekiant nuotykių, kas taip brangu jaunystėje. Apimtas tokios malonios nuotaikos ir paskatintas didžiulio nuovargio, netrukus kietai užmigau kaip išvargęs, bet pergalę pasiekęs didvyris.

22 SKYRIUS

PABĖGU IŠ BŪRŲ NELAISVĖS – II

Nežinau, kiek valandų miegojau, bet kai pasijutau galutinai prabudęs, jau turėjo būti vėlyva kitos dienos popietė. Ištisiau ranką ieškodamas žvakės, bet niekur jos neapčiuopiau. Nežinojau, kokių pavojų gali slypėti šiuose šachtų koridoriuose, todėl nusprendžiau, kad geriausia bus ramiai gulėti ant čiužinio ir laukti, kas bus toliau. Praėjus keletui valandų iš blausios tolimų žibintų šviesos supratau, kad kažkas ateina. Pasirodė, jog tai pats ponas Howardas, nešinas kepta višta ir kitomis gėrybėmis. Be to, jis dar atnešė keletą knygų. Paklausė, kodėl neįsižiebiau žvakės. Atsaciau, kad nepavyko jos surasti.

– Nepakišote jos po čiužiniu? – paklausė jis.

– Ne.

– Tada tikriausiai bus suėdusios žiurkės.

Jis man papasakojo, kad kasyklose gyvena gaujos žiurkių, kad prieš keletą metų jis pats čia įveisęs ypatingos rūšies baltąsias žiurkes, kurios puikiai sunaikina visus likučius, šios sėkmingai čia prisitaikė ir gausiai dauginasi. Pasakė, kad buvo pas anglą daktarą, kuris gyvena už dvidešimt mylių, ir iš ten parvežė vištą. Jam kėlė nerimą abi olandės tarnaitės, kurios labai domėjosi, kas ištiko aną avienos šlaunį, kurią aš sunaikinau. Jei rytoj nepavyks gauti dar vienos keptos vištos, teks pačiam valgant įsidėti į savo lėkštę dvigubai daugiau maisto ir